

Erkendelsesteori

- erkendelsens begrænsning og en forenet kvanteteori for erkendelsen

Carsten Ploug Olsen

Indledning

Gennem tiden har forskellige tænkere formuleret teorier om erkendelsen; Hvad er dens natur, dens betingelser, muligheder og begrænsninger.

To af de mest kendte teorier skyldes Descartes og Kant; i sin søgen efter et sikkert udgangspunkt for viden og erkendelse formulerede Descartes sin berømte sætning; 'cogito ergo sum', 'jeg tænker altså er jeg'.

Kant er med '*Kritik af den rene fornuft*' ude i et tilsvarende ærinde; han søger en 'copernikansk vending' i erkendelsen; mod erkendelsen selv og ikke hvad men hvordan og under hvilke betingelser vi erkender.

Mig bekendt er der dog ingen, der har formået at

formulere en bredt anerkendt og accepteret teori for erkendelsen. Fx stod det ret hurtigt klart, at Kants teori var behæftet med en alvorlig fejl og begrænsning for dens gyldighed i og med begrebet om 'tingen i sig selv' (ding an sich); Hvad er tingen for erkendelsen når vi ikke erkender den? Et uløseligt problem og paradoks som angår (det erkendende) subjekt og det erkendte (objekt) og forskellen mellem de to.

Problemet med at formulere en præcis og gyldig teori for erkendelsen, er måske at erkendelse principielt kan være underlagt og måske med nødvendighed indeholder et 'slør' eller uskarphed der stammer fra sproget, fra begreber som eksistens, rum, tid og tanke og et grundliggende ukendskab til dem, og fra et muligt 'loft' for generelle begreber i det hele taget.

Det er dette skrifs formål og idé at søge at afdække uskarphedens natur og kilderne til den og derved skærpe vores erkendelse. Som sådan er denne teori en metafysisk, epistemologisk parallel til kvanteteorien og dens af Heisenberg formulerede usikkerhedsrelation, der påviser en uskarphed for erkendelsen af atomare og subatomare partikler og dermed for stoffet på

atomart og subatomart niveau.

Den menneskelige erkendelse af både stof og bevidsthed er måske principielt 'sløret' og uskarp og tilnærmet men aldrig fuldt gyldig og præcis og sikker. Det vil jeg udvikle i det følgende og søge at tegne konsekvenserne for den menneskelige erkendelse og teoridannelse hvis tanken er rigtig.

I. Kilder til erkendelsens uskarphed

a. Sproget

Mennesket erkender ved tanken. Dette kan synes indlysende rigtigt, men i *En afhandling om den menneskelige natur* hævder Hume en anden tanke:

At al menneskelig erkendelse bygger på indtryk (impressions) fordi, siger han, vores ideer og dermed vores erkendelse er afledt af indtryk, herunder af sansning eller sanseindtryk.

Mod Humes tanke kunne man sige, at vi ikke har noget (sanse-) indtryk af den tanke, at alle ideer og dermed erkendelse stammer fra indtryk, og at derfor Humes teori anvendt på hans egen teori

modbeviser den eller ophæver den. Hans teori bygger på en tanke, at al erkendelse stammer fra indtryk.

Lad os derfor foreløbig antage, at erkendelse (ikke nødvendigvis al erkendelse men en del af den) har sin rod i tanken.

Hvis en bestemt erkendelse skal meddeles til andre, må det ske ved sproget. Men tanke og sprog er ikke nødvendigvis identiske. Sprog kan tænkes at være et redskab for tanken, et medium hvorved mennesker meddeler sine tanker til andre.

Dette sandsynliggøres ved at tanken formentlig historisk kom før sproget; de første mennesker havde fra et vist tidspunkt tanke, men endnu intet sprog. Sproget kan være kommet til senere, netop for at mennesker kunne kommunikere og meddele sine tanker, følelser, længsler, planer, behov osv til andre gennem ord, der betegnede en virkelighed uden at være identiske med den.

Hvis tanke og sprog derfor er forskellige i oprindelse og natur, er det ikke sikkert, at ord fuldtud og i alle tilfælde dækker den tanke og den

erkendelse, de betegner og søger at gengive. Der er altså et 'slør' eller en uskarphed i ords og sprogets betegnelse, dækning og dermed gyldighed for den erkendelse, man vil gengive ved sproget.

Grundlæggende er der en forskel mellem ikke kun tanke og sprog men også mellem sprog og det det betegner eller mere præcist mellem sprog og fænomen. Fx er ordet 'verden' ikke identisk med fænomenet verden, ordet 'tanke' ikke identisk med fænomenet tanke osv.

Så der er forskel mellem tanke og sprog og fænomen. Samtidig er der en sammenhæng mellem tanke, sprog og fænomen så fx sproget kan betragtes som fænomen, tanken kan tænke på sproget osv. Men de er ikke identiske, og det skaber uskarpheden i erkendelsen.

b. De epistemologiske fundamentaler

Hvis tanken om sprogets sløring af erkendelsen er rigtig, får det vidtrækkende konsekvenser for den videre undersøgelse: Det måske principielle og grundlæggende ukendskab til grundbegreber med betydning for erkendelsen; tanke, rum, tid og

eksistens.

For dette er netop ord, der betegner fænomener mere eller mindre præcist, men som vi ikke umiddelbart kan præcisere eller reducere eller forklare med dybere liggende tanker og tankers udtryk i ord.

Alle kender til begreberne og ordene og fænomenerne; men hvad ordene - med den indbyggede sproglige uskarphed - præcist betegner, er uklart og fremtræder upræcist for tanken; både på grund af de upræcise ord men også fordi tanken har svært ved at trænge dybere ind i fx 'eksistens' og tanken selv.

Så her er uskarpheden dobbelt; sprogets uskarphed og måske den principielt ikke videre reducerbare eller forklarlige natur af tanken, rummet, tiden og eksistensen.

Hvad er tanken? Hvad er rum? Hvad er tid? Hvad er eller hvad vil det sige at noget eksisterer?

Vi ved det ikke udover at det er ord, der betegner dele af virkeligheden, som alle kender men ikke let kan forklare. Som sådan kan vi betragte disse ord

og det de betegner som *epistemologiske fundamentaler*.

Med epistemologiske fundamentaler mener jeg ord og det de betegner som ikke umiddelbart lader sig forklare med yderligere og dybere liggende ord og begreber men måske nok med synonymmer; det punkt i analysen hvor vi ikke kan nå dybere, et punkt vi når inden vi når til kernen af begreber som tanke, rum, tid og eksistens.

De epistemologiske fundamentaler nås ved at stille spørgsmål af typen: Hvad er X? og vi har nået dem når vi ikke kan klare begreberne yderligere og begynder at bruge synonyme ord og udtryk for det vi søger at forstå.

Fx kan man sige at det at noget eksisterer er synonymt med at det findes; men denne synonymitet tilføjer ikke yderligere til klaring og oplysning af begrebet eller fænomenet.

Derfor kan man sige, at epistemologiske fundamentaler rammer et 'loft' for generalisering og klaring af begreber og ord og det de betegner; en ikke videre reducerbar klaring af ord, begreber og fænomener.

Der kunne tænkes andre sådanne epistemologiske fundamentaler, fx 'vilje' og 'verden' og 'virkelighed'; til en vis grad kan vilje forklares eller opløses ved fortsat analyse ved at sige, at vilje er evnen til at omsætte muligheder til virkelighed, men derved bringes analysen ikke videre og vi får stadig ikke dybere fat i hvad vilje er i sin inderste kerne; analysen forbliver på samme niveau uden at nå dybere.

Og sådan kan man formulere synonyme ord og sætninger om de epistemologiske fundamentaler men uden at nå dybere i analysen og uden at nå til kernen af begreberne.

Denne manglende evne til at nå videre i analysen end til de epistemologiske fundamentaler markerer endnu et slør eller uskarphed i erkendelsen.

Hvis ikke begreber som tanke, rum, tid og eksistens er epistemologiske fundamentaler, hvis de alligevel lader sig opløse ved yderligere og dybere analyse, så stopper analysen dog på næste niveau eller næste igen. Til sidst når vi de epistemologiske fundamentaler og *det* er så sløret

eller uskarpheden i erkendelsen eller erkendelsens grænse.

Vi har nu to kilder til erkendelsens uskarphed eller 'slør': Sproget og dets begrænsninger, dets manglende evne til fuldt ud og helt præcist at dække den del af virkeligheden det betegner og dets forskellighed fra tanken og den tanke det skal gengive samt dets forskellighed fra den virkelighed det søger at beskrive;

Og de epistemologiske fundamentaler, dvs analysens slutpunkt eller 'loft'; det punkt hvor analysen ikke kan bringes videre og dybere og hvor vi højst kan bringe synonyme ord, begreber og sætninger for den tanke og det vi søger at forstå.

Påstanden er at vi når de epistemologiske fundamentaler *inden* vi når til kernen af det vi søger at forstå; at fundamentalerne ikke er kernen men erkendelsens grænse. Denne grænse og begrænsning kan være principiel og uoverstigelig.

At vi når grænsen før vi når kernen kan skyldes dels en principiel begrænsning i tanken dels sprogets begrænsning; at sproget ikke fuldt ud kan

dække den del af virkeligheden vi søger at forstå og at sproget er forskelligt fra det det søger at udtrykke og gengive; fx er ordet 'verden' ikke identisk med verden, 'tanke' ikke identisk med tanken osv.

c. Mennesket og tanken som en del af virkeligheden

Mennesket og tanken står ikke udenfor verden og virkeligheden og betragter den og søger at forstå den. Mennesket og menneskets tanke er en del af verden og virkeligheden.

Derfor kan vi ikke forstå hele virkeligheden. Vi kan ikke rumme al virkelighed, da vi kun er en del af den. Billedlig talt ligger vi i et hav (virkeligheden) og svømmer i det uden at kunne hæve os over det.

Hvis vi skulle forstå al virkelighed, skulle vi kunne hæve os over den og betragte den udefra. Derfor kan vores viden om virkeligheden kun blive partiel og ikke fuldstændig, og det er endnu en uskarphed og slør og begrænsning for erkendelsen.

II. Konsekvenser af erkendelsens uskarphed for viden og teoridannelse

a. Almen og speciel viden og teori

Viden og teori kan enten være almen eller speciel. Almen viden udgøres af begreber (fx menneske) speciel viden af fænomer (fx dette specielle menneske).

Den mest almene viden udgøres af de epistemologiske fundamentaler (fx verden), den mest specielle viden af sansning (fx et træ vi ser og dufter).

Der er en forbindelse mellem almen og speciel viden på den måde at man ved induktion kan slutte fra det konkrete fænomen (fx denne hund) til det almene begreb (fx arten hund), og ved deduktion fra det almene begreb (fx arten hund) til det specielle fænomen (fx denne hund).

Parallelt til kvanteteoriens usikkerhedsrelation, som siger og påviser, at jo mere præcist vi ønsker at kende en partikels hastighed, jo mere usikker bliver bestemmelsen af dens position og omvendt, gælder det for erkendelsen at jo mere alment vi

ønsker at bestemme vores viden eller jo mere alment vi ønsker at formulere vores viden, jo mindre speciel og konkret bliver den og omvendt.

Fx vil sætningen 'der har eksisteret mennesker på Jorden i 5 millioner år' sige meget lidt om detaljerne i menneskelivet i denne periode.

Omvendt; jo flere detaljer vi udfylder perioden med af viden, jo mindre alment kan vi formulere os (fx dette specielle menneskes liv og færden indenfor de 5 millioner år der har været menneskeligt liv på Jorden).

Tilsvarende med de epistemologiske fundamentaler og deres modpol, den konkrete sansning; jo nærmere fundamentalerne vi er i erkendelsen, jo fjernere er vi fra sansningen og omvendt.

Fx vil sætningen 'verden eksisterer' sige meget lidt om verdens sansbare indhold, hvorimod sansningen af fx et konkret træ vil sige meget lidt om verden som begreb eller epistemologisk fundamental.

Alligevel er der en forbindelse, en

erkendelsesstreng ved enten induktion eller deduktion mellem de to.

b. Tankens kvantisering

Ligesom elementarpartikler ifølge kvanteteorien kun kan antage diskrete værdier for energi (kvanter) kan tanker kun være hele (1, 2, 3...osv) og ikke fx 2,5 3,25 osv og således i antal kun antage hele og diskrete værdier. Det giver ingen mening at tale om en halv tanke, en tiendedel tanke osv men kun 1,2,3 osv tanker.

Det kan tænkes, at der derudover er en sammenhæng mellem de epistemologiske fundamentaler tanke og tid på den måde, at en tanke udgør det der opleves som et øjeblik, og altså siger noget om tiden som den opleves og ikke 'den objektive tid' der bygger på visse partiklers frekvens eller bølger (den objektive tidsmåling). Dette kunne forklare den forskel i oplevelsen af tid som vi hver for sig har (udover at smertefulde tanker kan nedsætte oplevelsen af tidens hastighed og lykkelige tanker kan føre til en forøget oplevet tidshastighed).

c. Viden og teori kan ikke være absolut og sikker

men kun tilnærmet og sandsynlig

Hvis det er rigtigt at erkendelsen principielt på grund af sproglige begrænsninger, begrænsninger i det niveau vi kan nå med begreber (de epistemologiske fundamentaler), menneskets eksistentielle begrænsning (vi er dele af virkeligheden og verden, ikke hele virkeligheden og verden) og på grund af begrænsninger ved almen og speciel viden (i samme takt som den ene tiltager, aftager den anden); hvis erkendelse dermed i sin natur er tilnærmet og mere eller mindre sandsynlig og aldrig absolut og sikker, fører det til modellen for *en forenet kvanteteori* for erkendelsen; ikke kun for erkendelsen af stoffet (kvantefysikken), men for al erkendelse.

En forenet kvanteteori for erkendelsen fører til et probabilistisk verdensbillede som det kendes fra kvantefysikken, men ikke kun for erkendelse af stof men for erkendelse som sådan.

Måske er derfor både verden og vores erkendelse af den probabilistisk, sandsynlig og tilnærmet og aldrig absolut og sikker. Og det er den vigtigste konsekvens af tanken om erkendelsens principielle uskarphed og det slør, der måske altid

og uoverstigeligt kendetegner menneskers erkendelse.

d. For at efterprøve den forenede kvanteteori for erkendelsen kan vi slutte med at prøve den på den selv. Det ville være paradoksalt hvis vi hævder en teori om erkendelsens principielle uskarphed og begrænsning som en absolut og sikker erkendelse og teori.

Men den forenede kvanteteori er netop kun - en teori. Man vil sagtens kunne finde både sproglige og begrebslogiske fejl og uskarpheder i dette skrift; hvilket er naturligt og måske nødvendigt.

Fx kunne man sige, at den forenede kvanteteori for erkendelsen er en form for relativisme, der ophæver sig selv som enhver relativisme gør, hvis relativismen som før nævnt hævder at være en absolut og sikker teori og erkendelse;

Med andre ord at hævde en teori om al erkendelses relativitet og usikkerhed som en absolut sand og sikker erkendelse.

Så denne teori er ikke hævet over sig selv og den er underlagt de samme begrænsninger som måske al

menneskelig erkendelse. Kun et absolut Væsen ville kunne have og skabe absolut erkendelse og sandhed og viden - og mennesket er ikke absolut men begrænset; vi er ikke guder men mennesker.

Cpo 2017

(sidst revideret d. 25.9.2017)